

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

ENARRATIONES

IN

PSALMOS.

ENARRATIO

IN PSALMUM LVI.

Sermo ad plebem.

I. AUDIVIMUS in Evangelio modo, fratres¹, quantum nos diligit Dominus et Salvator noster Jesus Christus, Deus apud Patrem, homo apud nos, ex nobis ipsis, jam circa dexteram Patris, audistis quantum nos diligit. Nam suae charitatis mensuram, et ipse dixit, et nobis indixit, mandatum suum dicens esse, ut nos invicem diligamus². Et ne quæreremus dubitantes et aestuantes, quantum nos debeamus invicem diligere, quantaque illa sit quæ Deo placet charitatis perfecta mensura, (Ea enim perfecta est, qua major esse non potest :) expressit ipse, docuit, et

¹ Vide D. Guillon, tom. XXI, pag. 524-526. — ² Joan. XIII, 34.

007975

ait; « Majorem hac charitatem nemo habet, quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis¹. » Fecit ipse quod docuit, fecerunt Apostoli quod ab illo didicerunt, et nobis faciendum prædicaverunt. Faciamus et nos; quia etsi non sumus quod ille secundum id quod creavit nos, quod ille tamen sumus secundum id quod factus est propter nos. Et si solus fecisset, forte nemo nostrum deberet audere imitari; ita enim ille homo erat, ut et Deus esset: sed in eo quod homo erat, imitati sunt servi Dominum, et discipuli Magistrum; et fecerunt qui nos præcesserunt in familia ipsius, patres quidem nostri, sed tamen conservi nostri: neque imperaret hoc Deus ut faceremus, si impossibile judicaret, ut hoc ab homine fieret. Sed considerans infirmitatem tuam, deficiis sub præcepto? Confortare in exemplo. Sed etiam exemplum ad te multum est? adest ille qui præbuit exemplum, ut præbeat et auxilium. Audiamus ergo in isto Psalmo: opportune namque accidit, et illo procurante, ut ei consonaret Evangelium, commendans nobis dilectionem Christi, qui animam suam posuit pro nobis, ut et nos animam nostram pro fratribus ponamus². Concordavit et consonuit huic Psalmo, ut videamus quomodo ipse Dominus noster animam suam posuit pro nobis. Psalmus enim iste passionem ipsius cantat. Et quoniam totus Christus caput est et corpus, quod bene vos esse non dubito: caput est ipse Salvator noster, passus sub Pontio Pilato, qui nunc posteaquam resurrexit a mortuis, sedet ad dexteram Patris³: corpus autem ejus est Ecclesia⁴; non ista, aut illa, sed toto orbe diffusa; nec ea quæ nunc est in hominibus qui præsentem vitam agunt, sed ad eam pertinentibus etiam his qui fuerunt ante nos, et his qui futuri sunt post nos usque in finem

¹ Joan. xv, 12. — ² 1 Joan, iii, 16. — ³ Matth. xxvii, 28, et Marc. xvi, 19. — ⁴ Ephes. i, 23.

sæculi. Tota enim Ecclesia constans ex omnibus fidelibus, quia fideles omnes membra sunt Christi, habet illud caput positum in cœlis quod gubernat corpus suum: etsi separatum est visione, sed annectitur charitate. Quia ergo totus Christus caput est et corpus ejus; propterea in omnibus Psalmis sic audiamus voces capitis, ut audiamus et voces corporis. Noluit enim loqui separatim, quia noluit esse separatus, dicens: « Ecce ego vobiscum sum » usque ad consummationem sæculi¹. » Si nobiscum est, loquitur in nobis, loquitur de nobis, loquitur per nos; quia et nos loquimur in illo; et ideo verum loquimur, quia in illo loquimur. Nam quando in nobis et ex nobis loqui voluerimus, in mendacio remanebimus.

II. Quia ergo passionem Domini cantat iste Psalmus, vide quem titulum habeat: « In finem. » Finis Christus est². Quare dictus est finis? Non qui consumat, sed qui consummet. Consumere enim, perdere est: consummare, perficere. Finitum enim quidquid dicimus, a fine dicimus. Sed aliter dicimus: Finitus est panis; aliter dicimus: Finita est tunica; finitus est panis, qui manducabatur; finita est tunica, quæ texebatur: panis ergo finitus est ut consumeretur, tunica finita est ut perficeretur. Finis ergo propositi nostri Christus est quia; quantumlibet conemur, in illo perficimur, et ab illo perficimur, et hæc est perfectio nostra, ad illum pervenire: si, cum ad illum perveneris, ultra non quæris, finis tuus est. Quomodo enim finis viæ tuæ locus est quo tendis, quo cum perveneris, jam manebis: sic finis studii tui, propositi tui, conatus tui, intentionis tuæ, ille est ad quem tendis, ad quem cum perveneris, ultra non desiderabis, quia melius nihil habebis. Ipse ergo et exemplum nobis vivendi proposuit in hac vita, et præmium vivendi dabit in futura vita.

¹ Matth. xxvii, 20. — ² Rom. x, 4.

III. « In finem, ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Saül in speluncam¹. » Referentes nos ad sanctam Scripturam, invenimus quidem sanctum David illum regem Israël, ex quo etiam nomen accepit Psalterium Davidicum, persecutorem passum fuisse Saülem regem ipsius populi²: sicut multi vestrum noverunt, qui Scripturas vel attigerunt vel audierunt. Habuit ergo persecutorem Saülem rex David: et cum esset ille mitissimus, ille ferocissimus; ille lenis, ille invidus: ille patiens, ille crudelis; ille beneficus, ille ingratus: pertulit eum tanta lenitate, ut cum eum accepisset in manus, non illum attigisset, non læsisset. Accepit enim a Domino Deo potestatem, ut si vellet, occideret Saülem ipse David: et elegit parcere quam occidere. Ille autem nec tali beneficio victus est, ut desineret persequi. Invenimus ergo illo tempore, quando Saül David persequeretur, regem futurum et prædestinatum rex jam reprobatus, quod fugerit a facie Saül in speluncam ipse David. Quid ergo hoc ad Christum? Si omnia quæ tunc agebantur, figuræ erant futurorum, invenimus ibi Christum, et multo maxime. Nam illud, « Ne corrumpas » in tituli inscriptionem, » non video quomodo pertineat ad illum David. Non enim aliquis titulus inscriptus erat ipsi David, quem voluit corrumpere Saül. Videmus autem in passione Domini scriptum fuisse titulum, « Rex » Judæorum³: » ut ille titulus exprobraret frontem ipsorum, quod a rege suo manus non abstinerunt⁴. In illis enim Saül erat, in Christo David erat. Christus enim, sicut dicit apostolicum Evangelium, est, quod novimus, quod confitemur, « Ex semine David secundum carnem⁵: » nam secundum Divinitatem supra David, supra omnes ho-

¹ Psal. lvi, 1. — ² 1 Reg. xxiv. 1-4. — ³ Matth. xxvii, 27. — ⁴ Joan. xix, 19. — ⁵ Rom. 1, 3, et Matth. 1, 1.

mines, supra cælum et terram, supra Angelos, supra omnia visibilia et invisibilia; « Quia omnia per ipsum facta » sunt, et sine ipso factum est nihil¹: » dignatus tamen homo fieri ex semine David ad nos venit; quia de tribu David natus est, unde virgo Maria quæ peperit Christum². Inscriptus itaque titulus ille est, « Rex Judæorum. » Saül, ut diximus, populus Judæorum erat, David Christus erat: titulus ibi, « Rex Judæorum. » Indignati sunt Judæi, quia inscriptus erat titulus, « Rex Judæorum³: » puduit illos habere regem quem crucifigere potuerunt. Non enim viderunt quia ipsa crux, in qua eum fixerunt, futura erat in frontibus regum. Cum ergo indignarentur ex illo titulo, audiunt Pilatum judicem, cui obtulerant occidendum Christum; et dixerunt ad eum: « Noli scribere sic: » Rex Judæorum; sed scribe quia ipse dixit se regem esse » Judæorum. » Et quia jam cantatum erat per Spiritum sanctum, « In finem, ne corrumpas in tituli inscriptionem; » respondit eis Pilatus, « Quod scripi, scripi⁴: » quid mihi suggeritis falsitatem? Ego non corrumpo veritatem.

IV. Audivimus ergo quid sibi velit: « Ne corrumpas in tituli inscriptionem. » Quid ergo est: « Cum fugeret a facie » Saül in speluncam? » Quod quidem et David ille fecit⁵: sed quia in illo non invenimus tituli inscriptionem, in hoc inveniamus fugam in speluncam⁶. Figurabat enim aliquid illa spelunca, qua se texit David. Quare autem se texit? Ut occultaretur, et non inveniretur. Quid est contegi spelunca? Contegi terra. Qui enim fugit in speluncam, terra contegitur, ne videatur. Portabat autem terram Jesus, carnem quam acceperat de terra; et in ea se occultabat, ne a Judæis inveniretur Deus. « Si enim cognovissent,

¹ Joan. 1, 3. — ² Luc. 1, 27, et II, 4. — ³ Joan. xix, 21. — ⁴ Ibid. 22. — ⁵ Ibid. — ⁶ 1 Reg. xxiv, 4.

» nunquam Dominum gloriæ crucifixissent¹. » Quare ergo Dominum gloriæ non invenerunt? Qui spelunca se texerat, id est, carnis infirmitatem oculis objiciebat, majestatem autem Divinitatis in corporis tegmine, tanquam terræ abdito contegebat. Illi ergo non cognoscentes Deum, crucifixerunt hominem. Nec mori potuit nisi in homine, nec crucifigi potuit nisi in homine; quia nec teneri posset nisi in homine. Opposuit male quærentibus terram, servavit bene quærentibus vitam. Fugit ergo secundum carnem in speluncam a facie Saül. Quod si et hoc velis accipere, ita Dominum fugisse in speluncam a facie Saül, quia passus est; usque adeo se occultavit Judæis, ut et moreretur. Quantumlibet enim sævirent in eum Judæi, donec moreretur, adhuc putabant eum posse liberari, et ostendere aliquo miraculo quod Filius Dei esset. Hoc prædictum erat in libro Sapientiæ: « Morte tur- » pissima condemnemus illum: erit enim respectus illi ex » sermonibus illius. Si enim vere Filius Dei est, suscipiet » illum, et liberabit illum de manibus contrariorum². » Quia ergo crucifigebatur, et non liberabatur, crediderunt illum non esse Filium Dei. Propterea insultantes pendenti in ligno, et caput agitantes, dicebant illi: « Si Filius Dei » es, descende de cruce. Alios salvos fecit, se ipsum » salvare non potest³. » Ista dicentes, sicut est in ipso libro Sapientiæ: « Hæc cogitaverunt et erraverunt, excæ- » cavit enim illos malitia eorum⁴. » Quid enim magnum erat de cruce descendere, cui facile fuit de sepulcro resurgere? Sed quare usque ad mortem voluit esse patiens? Ut fugeret a facie Saül in speluncam. Etenim spelunca, inferior pars terræ potest accipi. Et certe quod manifestum est, et certum omnibus, corpus ejus in monumento

¹ 1 Cor. II, 8 — ² Sap. II, 18-20. — ³ Matth. XXVII, 40 et 42. — ⁴ Sap. II, 21.

positum est, quod erat excisum in petra. Hoc ergo monumentum spelunca erat: illuc fugit a facie Saül. Tandiu enim persecuti sunt illum Judæi, quoadusque poneretur in spelunca. Unde probamus quod tandiu illum persecuti sunt, quousque ibi poneretur? Etiam mortuum in cruce pendentem lancea vulneraverunt¹. At ubi involutus curato funere positus est in spelunca, jam nihil habuerunt quod carni facerent. Resurrexit ergo Dominus ex illa spelunca illæsus, incorruptus, quo fugerat a facie Saül; occultans se impiis, quos præfigurabat Saül; ostendens se autem membris suis. Nam resurgentis membra a membris ejus palpata sunt: membra enim ejus Apostoli tetigerunt resurgentem, et crediderunt²; et ecce nihil profuit persecutio Saülis. Audiamus ergo jam Psalmum, quia de titulo ejus satis locuti sumus, quantum Dominus donare dignatus est.

V. « Miserere mei, Deus, miserere mei, quoniam in te » confidit anima mea³. » Christus in passione dicit: « Mi- » serere mei, Deus. » Deo Deus dicit: « Miserere mei. » Qui cum Patre miseretur tui, in te clamat: « Miserere » mei. » Etenim quod de illo clamat: « Miserere mei, » tuum est: a te hoc accepit, propter te liberandum carne industus est. Caro ipsa clamat: « Miserere mei, Deus, mi- » serere mei: » homo ipse, anima et caro. Totum enim hominem suscepit Verbum, et totus homo factus est Verbum. Ne ideo putetur non ibi fuisse animam, quia Evangelista ita dicit: « Verbum caro factum est, et habitavit » in nobis⁴. » Etenim dicitur caro homo, sicut alio loco dicit Scriptura: « Et videbit omnis caro salutare Dei⁵. » Numquid caro sola videbit, et anima ibi non erit? Iterum dicit ipse Dominus de hominibus: « Sicut dedisti ei potes-

¹ Joan. XIX, 34. — ² Luc. XXIV, 39. — ³ Psal. LVI, 2. — ⁴ Joan. I, 14. — ⁵ Isaï XL, 5, et Luc. III, 6.

» tatem omnis carnis¹. » Numquid in solam carnem acceperat potestatem, et non maxime in animas, quas primitus liberabat? Ergo ibi erat anima, ibi erat caro, ibi totus homo; et totus homo cum Verbo, et Verbum cum homine, et homo et Verbum unus homo, et Verbum et homo unus Deus. Dicat ergo: « Miserere mei, Deus, miserere mei. » Non expavescamus voces petentis misericordiam et exhibentis. Ideo enim petit, quia exhibet: ad hoc enim homo, quia misericors; non ut conditionis necessitate nasceretur, sed ut nos de conditione necessitatis liberaret. « Miserere mei, Deus, miserere mei; quoniam in te » confidit anima mea. » Audis magistrum orantem, disce orare. Ad hoc enim oravit, ut doceret orare: quia ad hoc passus est, ut doceret pati; ad hoc resurrexit, ut doceret sperare resurrectionem.

VI. « Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas². » Hoc plane jam totus Christus dicit: hic est et vox nostra. Non enim jam transiit iniquitas, adhuc fervet iniquitas. Et in fine dixit ipse Dominus abundantiam futuram iniquitatis: « Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum; qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit³. » Quis autem perseverabit usque in finem, quoadusque transeat iniquitas? Qui fuerit in Christi corpore, qui fuerit in membris Christi, et a capite didicerit patientiam perseverandi. Transis tu, et ecce transierunt tentationes tuæ; et is in aliam vitam in quam ierunt Sancti, si sanctus fueris. In aliam ierunt Martyres: si martyr fueris, is et tu in aliam vitam. Numquid quia tu transisti hinc, propterea jam transiit iniquitas? Nascuntur alii iniqui. Quomodo ergo alii iniqui moriuntur, et alii nascuntur: sic alii justii eunt; et alii nascuntur. Usque in finem sæculi nec iniquitas deerit premens, nec justitia pa-

¹ Joan. xvii, 2. — ² Psal. lvi, 2. — ³ Matth. xxiv, 12.

tiens. « Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas: » id est, tu proteges me, et ut ab æstu iniquitatis non arescam, tu umbraculum præbebis mihi.

VII. « Clamabo ad Deum altissimum¹. » Si altissimus est, quomodo audit te clamantem? Nata est experimento fiducia: « Deum, inquit, qui benefecit mihi. » Si antequam eum quærerem, benefecit mihi, clamantem me non exaudiet? Bene enim nobis fecit Dominus Deus mittendo nobis Salvatorem nostrum Jesum Christum, ut moreretur propter delicta nostra, et resurgeret propter justificationem nostram². Pro qualibus mori voluit Filium suum? Pro impiis. Impii autem non quærebant Deum, et quæsi sunt a Deo. Sic est ergo ille altissimus, ut non sit ab illo longe miseria nostra et gemitus noster: quia prope est Dominus his qui obriverunt cor³. « Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui benefecit mihi. »

VIII. « Misit de cœlo, et salvum fecit me⁴. » Jam homo ipse, jam caro ipsa, jam Filius Dei, secundum nostram participationem manifestum est, quia salvatus est, et misit de cœlo Pater, et salvavit eum; misit de cœlo, et resuscitavit eum: sed ut noveritis quia et ipse Dominus se resuscitavit; utrumque positum est in Scriptura, quia et Pater illum resuscitavit, et quia ipse se resuscitavit. Audite quia Pater illum resuscitavit: Apostolus dicit: « Factus est, inquit, obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus eum exaltavit, et donavit ei nomen quod est super omne nomen⁵. » Audistis Patrem resuscitantem et exultantem Filium; audite quia et ipse carnem suam resuscitavit. In figura templi dicit ad Judæos: « Solvite templum hoc, et in triduo » suscitabo illud. » Evangelista autem exposuit nobis

¹ Psal. xvi, 3. — ² Rom. iv, 25. — ³ Psal. xxxiii, 19. — ⁴ Id. lvi, 4. — ⁵ Philip. ii, 8, 9.

quid diceret : « Hoc autem , inquit , dicebat de templo » corporis sui¹. » Modo ergo ex persona precantis , ex persona hominis , ex persona carnis dicit : « Misit de cœlo , » et salvum fecit me. »

IX. « Dedit in opprobrium conculcantes me. » Qui illum conculcaverunt , qui mortuo insultaverunt , qui tanquam hominem crucifixerunt , quia Deum non intellexerunt , dedit eos in opprobrium. Videte si non est factum. Non futurum credimus , sed completum agnoscimus. Sævierunt Judæi in Christum , superbierunt in Christum : ubi ? In civitate Jerusalem. Ubi enim regnabant , ibi tumebant , ibi cervices erexerunt. Post passionem Domini eradicati inde sunt ; et perdidierunt regnum , in quo regem Christum agnoscere noluerunt. Quemadmodum dati sunt in opprobrium , videte : dispersi sunt per omnes gentes , nusquam habentes stabilitatem , nusquam certam sedem. Propterea autem adhuc Judæi sunt , ut Libros nostros portent ad confusionem suam. Quando enim volumus ostendere prophetatum Christum , proferimus Paganis istas Litteras. Et ne forte dicant duri ad fidem quia nos illas Christiani composuimus , ut cum Evangelio quod prædicamus finxerimus Prophetas , per quos prædictum videtur quod prædicamus ; hinc eos convincimus , quia omnes ipsæ Litteræ quibus Christus prophetatus est , apud Judæos sunt , omnes ipsas Litteras habent Judæi. Proferimus Codices ab inimicis , ut confundamus alios inimicos. In quali ergo opprobrio sunt Judæi ? Codicem portat Judæus , unde credat Christianus. Librarii nostri facti sunt , quomodo solent servi post dominos codices ferre , ut illi portando deficiant , illi legendo proficiant. In tale opprobrium dati sunt Judæi : et impletum est quod tanto ante prædictum est : « Dedit in opprobrium conculcantes me. » Quale au-

¹ Joan. 11, 19 et 21.

tem opprobrium est , fratres , ut hunc versum legant ; et ipsi cæci attendant ad speculum suum ? Sic enim apparent Judæi de Scriptura sancta quam portant , quomodo apparet facies cæci de speculo : ab aliis videtur , ab ipso non videtur. « Dedit in opprobrium conculcantes me. »

X. Quærebas forte cum diceret : « Misit de cœlo , et » salvum me fecit : » Quid misit de cœlo ? quem misit de cœlo ? Angelum misit , ut salvum faceret Christum , et per servum salvus fit Dominus ? Omnes enim Angeli creatura serviens Christo est. Ad obsequium mitti potuerunt Angeli , ad servitium mitti potuerunt , non ad adiutorium : sicut scriptum est , quod Angeli ministrabant ei¹ , non tanquam misericordes indigenti , sed tanquam subjecti omnipotenti. Quid ergo « Misit de cœlo , et salvum fecit me ? » Modo audimus in alio versu quid de cœlo miserit. « Misit de cœlo misericordiam suam et veritatem suam. » Ad quam rem ? « Et eruit animam meam de medio catulorum leonum. Misit , inquit , de cœlo misericordiam » suam et veritatem suam² : » et ipse Christus ait : « Ego » sum veritas³. » Missa est ergo veritas , ut erueret animam meam hinc de medio catulorum leonum ; missa est misericordia. Ipsum Christum invenimus et misericordiam et veritatem ; misericordiam nobis compatiens , et veritatem nobis retribuens. Hoc est ergo quod paulo ante dixi , quia et ipse se resuscitavit ? Si enim veritas resuscitavit Christum , et si veritas animam Christi eruit de medio catulorum leonum ; ut misericors fuit mori pro nobis , ita verax fuit resurgere ad justificandos nos. Dixerat enim se resurrecturum , et veritas mentiri non potuit , et quia veritas et verax , propterea cicatrices veras ostendit , quia vera vulnera pertulit. Has cicatrices tenuerunt Discipuli , palpaverunt , manifesta-

¹ Matth. 11, 11. — ² P.sal. LVI, 4, 5. — ³ Joan. xiv, 6.